

обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів поняттям «мета». Наша пропозиція, безумовно, не претендує на

безспірний характер, однак, вважаємо, має сприяти подальшому розвитку вчення про суб'єктивну сторону складу злочину.

Список використаної літератури

1. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Учпедгиз, 1946. – 704 с.
2. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции : конспект лекцій / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – 40 с.
3. Хекхаузен Х. Мотивация й деятельность : в 2 т. Т. 1 / Х. Хекхаузен ; под ред. Б. М. Величковского ; пер. с нем. – М. : Педагогика, 1986. – 408 с.
4. Харазишвили Б. В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве / Б. В. Харазишвили // Советское государство и право. – 1964. – № 5. – С. 153–157.
5. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – 144 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 352 с.
7. Селиванов В. И. Воля и ее воспитание / В. И. Селиванов. – М. : Знание, 1976. – 187 с.
8. Иванников В. А. Психологические механизмы волевой регуляции / В. А. Иванников. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2001. – 342 с.
9. Левин К. Намерение, воля и потребность [Электронный ресурс] / К. Левин. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/507329/?rand=3465654>.
10. Виллюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. К. Виллюнас. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 283 с.

Надійшла до редколегії 04.11.2011

ОРЛОВ Ю. В. МОТИВ КАК ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ ПРИЗНАК СУБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ: СУЩНОСТЬ И ВОПРОС ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ

Рассмотрена проблема определения мотива преступления и его места в механизме преступного поведения. Проанализирован ряд подходов к пониманию категории мотива и представлено авторское его видение. На основании эмпирического исследования предлагается заменить мотив как обязательный признак состава преступления на цель в соответствующих статьях Уголовного кодекса Украины.

ORLOV Y. MOTIVE AS OBLIGATORY SIGN OF SUBJECTIVE SIDE OF CORPUS DELICT: ESSENCE AND QUESTION OF EXPEDIENCE OF THE LEGISLATIVE FIXING

The problem of determination of motive of crime and its place in the mechanism of criminal behavior are reviewed. The approaches to understanding of category of motive are analyzed and the author's vision is presented. On the basis of empiric research it is suggested to substitute motive as obligatory sign of corpus delict by a purpose in the proper articles of the Criminal Code of Ukraine.

УДК 343.37(100)

Г. А. ПАЦЕЛЯ,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

УХИЛЕННЯ ВІД ПОВЕРНЕННЯ ВИРУЧКИ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Розглянуто проблеми вивезення національного капіталу за кордон, здійснено аналіз вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства щодо норм, покликаних запобігати злочинному вивозу капіталу за кордон, у результаті чого запропоновано вдосконалити ст. 207 Кримінального кодексу України (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті).

Злочинність у сфері зовнішньоекономічної діяльності продовжує залишатися дестабілізуючим фактором суспільного розвитку, а постійне зростання її рівня становить реальну загрозу для розвитку держави. Вчені у своїх роботах дедалі частіше акцентують увагу на цій проблемі, підкреслюючи, що одним із найактуальніших завдань на сучасному етапі

розвитку України є припинення вивезення національного капіталу за її межі [1, с. 379].

Зауважимо, що чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) у 2001 р. закріпив низку нових важливих положень, у тому числі щодо відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. Зокрема як самостійний склад злочину виділено ознаки злочинного ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, за який передбачено відповідальність у ст. 207 КК України.

Аналіз статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС України щодо кількості зареєстрованих злочинів, кримінальні справи за якими порушені за ст. 207 КК України, свідчить, що за 10 років, а саме з 2001 р. по квітень 2011 р., було порушено 123 кримінальні справи. З них лише 76 кримінальних справ було направлено до суду, у той час коли, за оцінками Національного банку України, непродуктивний відтік капіталу (обсяги недоотриманої виручки за експорт товарів та послуг, оплата за імпортом, що не надійшов, платежі за фіктивними операціями з цінними паперами) за перші 8 місяців 2010 р. становить 17 млн дол. У попередні роки обсяги були значно більшими (6,9 млрд дол. у 2004 р., 3,5 млрд дол. у 2005 р., 4,4 млрд дол. у 2006 р., 5,3 млрд дол. у 2007 р., 2,1 млрд дол. у 2008 р.) і суттєво скоротились із початком фінансово-економічної кризи (218 млн дол. у 2009 р.) [2]. Викладене говорить не про відсутність в Україні такого явища, як вивезення національного капіталу за її межі, а про неефективність засобів протидії останньому.

З огляду на закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та ефективність компаративістського методу дослідження актуальних проблем кримінального права вважаємо, що для всебічного дослідження кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, та усунення можливих прогалин вітчизняного кримінального законодавства з цього питання, необхідно ознайомитися з досвідом боротьби зі згаданим видом злочину в інших країнах.

Вагомий внесок у дослідження окремих питань кримінальної відповідальності за злочини у сфері валютного регулювання зробили такі науковці, як: Г. А. Матусовський, О. О. Дудоров, Н. О. Гуторова, П. П. Андрушко, Т. В. Філіпенко, С. І. Николасюк тощо. Однак до сьогодні залишається не вирішеною низка питань, серед яких доцільність існування саме кримі-

нальної відповідальності за ухилення від повернення валютної виручки.

Метою даної статті є здійснення порівняльно-правового аналізу вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства стосовно норм, які покликані запобігати вивезення капіталу за кордон.

Проведений аналіз кримінального законодавства країн із розвинутою ринковою економікою та країн, що розвиваються, свідчить, що в багатьох державах тією чи іншою мірою протидіють відтоку капіталу за кордон. При цьому спостерігається така тенденція: кримінальне законодавство розвинених в економічному плані держав, як правило, не передбачає спеціальних норм щодо відповідальності за витік капіталу за кордон (наприклад Австрійська Республіка, Королівство Іспанія, Голландія, Королівство Данія, Королівство Швеція, Швейцарська Конфедерація, Федеральна Республіка Німеччина, Японія). Кримінальне ж законодавство держав, що розвиваються, в тому числі багатьох держав колишнього соціалістичного табору, держав – колишніх радянських республік, навпаки, вважає деякі форми витоку капіталу за кордон, злочинними [3, с. 73].

Зважаючи на викладене (відсутність правової заборони щодо витоку капіталу за кордон у країнах з розвинутою економікою), а також на те, що інші країни СНД почали свій розвиток ринкових відносин майже одночасно з Україною та мають схожі правові системи, у своєму дослідженні розглянемо норми, які містяться у кримінальних кодексах країн колишнього СРСР.

Так, проводячи порівняння між кримінальним законодавством країн колишніх учасниць СРСР, можемо виділити держави, у яких норми, що передбачають відповідальність за посягання на валютну сферу, за своїми елементами та ознаками ідентичні або майже ідентичні ст. 207 КК України (за винятком предмета складу злочину та санкцій).

Найбільш близькими до українського кримінального законодавства щодо охорони валютних відносин є положення ст. 193 КК Російської Федерації [4], ст. 208 КК Азербайджанської Республіки [5], ст. 213 КК Республіки Казахстан [6], ст. 287 КК Республіки Таджикистан [7] та ст. 217 КК Грузії [8].

Особливістю норми, яка закріплена у ст. 207 КК України, є те, що предметом злочину є валютна виручка, у той час як у вищеперелічених нормативно-правових актах як предмет злочину вказано кошти в іноземній валюті. Очевидно, що вжите поняття «кошти в іноземній валюті» є

більш широким порівняно з терміном «виручка в іноземній валюті» [9, с. 120].

Слід звернути увагу також на те, що, описуючи об'єктивну сторону ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, вітчизняний законодавець виділяє один зі способів повернення валютної виручки, а саме: приховування виручки, отриманих від експорту товарів (робіт, послуг). Кримінальний кодекс Російської Федерації не описує жодних способів об'єктивної сторони. Однак ознаки суб'єкта злочинного ухилення від повернення коштів в іноземній валюті описані, на наш погляд, не досить чітко. Так, суб'єкт досліджуваного нами складу злочину в КК Російської Федерації є спеціальним – керівник організації. Поза увагою в такому разі залишаються, наприклад, заступник того ж керівника організації, головний бухгалтер, менеджер, особи, що здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи тощо. На противагу цьому КК Грузії у ст. 217 (неповернення із-за кордону коштів в іноземній валюті) взагалі не описує ознак суб'єкта злочину, тобто суб'єкт є загальним і за вчинення даного злочину може бути притягнута будь-яка особа.

Крім того, українським законодавцем у примітці до ст. 207 КК України вказано, що розрахунок суми неповернених коштів слід проводити за курсом національної валюти на останній день строку, передбаченого законодавством для перерахування валютної виручки. Така норма відсутня у КК Російської Федерації, що, на нашу думку, є вадою кримінального законодавства Російської Федерації.

Стаття 208 КК Азербайджанської Республіки є майже аналогічною ст. 193 КК Російської Федерації, за винятком кваліфікованих видів неповернення з-за кордону коштів в іноземній валюті, які у КК Російської Федерації взагалі відсутні. Зокрема, як кваліфіковані склади злочинів ст. 208 КК Азербайджанської Республіки передбачає вчинення вказаного діяння у великому розмірі та вчинення групою осіб за попередньою змовою. Подібна норма міститься і в КК України.

Стаття 213 Кримінального кодексу Республіки Казахстан та ст. 287 КК Республіки Таджикистан передбачають відповідальність за неповернення з-за кордону коштів в іноземній валюті і є повністю ідентичними ст. 193 КК Російської Федерації, тому задля уникнення повторів на аналізі вказаних норм зупинятися не будемо.

Аналізуючи законодавство у протидії валютним злочинам, вважаємо, що окремої уваги

заслужує КК Республіки Білорусь, оскільки останній у ст. 225 передбачає відповідальність за неповернення з-за кордону посадовою особою юридичної особи іноземної валюти. Ознаки суб'єкта злочину описані у вказаній нормі як будь-яка посадова особа підприємства, установи або організації (юридичної особи). У національному кримінальному законодавстві, крім зазначеного як суб'єкта, законодавець передбачає осіб, що здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи, тобто кримінальній відповідальності за КК Республіки Білорусь не підлягають приватні підприємці без створення юридичної особи та фізичні особи, які мають валютні надходження неторгового характеру.

Предметом злочину у ст. 225 КК Республіки Білорусь є іноземна валюта, в той час як у КК Російської Федерації, КК Азербайджанської Республіки, КК Республіки Казахстан, КК Республіки Таджикистан та КК Грузії вживається термін «кошти в іноземній валюті», а у КК України – термін «виручка в іноземній валюті».

Порівнюючи законодавчу техніку, зауважимо, що окремої уваги заслуговує КК Республіки Узбекистан, який, на відміну від Кримінального кодексу України, містить розділ «правове значення термінів», що значно полегшує правозастосування. У вказаному розділі міститься, зокрема, визначення таких термінів, як валютні операції, валютні цінності, іноземна валюта. Так, ст. 178 передбачає відповідальність за умисне приховування іноземної валюти, що підлягає зарахуванню на рахунки в уповноважених банках Республіки Узбекистан, особами, які здійснюють валютні операції на підприємствах, в установах чи організаціях. Предметом злочину, як і в законодавстві Республіки Білорусь, є іноземна валюта.

Крім цього, невласливими для вітчизняного законодавця є кваліфікуючі ознаки, передбачені ч. 1 ст. 178 КК Республіки Узбекистан – вчинення діяння корисно та ч. 3 ст. 178 КК вчинення діяння в інтересах організованої групи. У КК Республіки Узбекистан, як і в чинному КК України, законодавець не визначає, який саме розмір прихованих коштів вважається злочинним. Вважаємо, що це є вадою кримінального законодавства, оскільки теоретично будь-яку суму прихованої валюти, можна вважати кримінально караним діянням. Щодо суб'єкта, то ним, за кримінальним законодавством Узбекистану, є будь-яка особа, що здійснює валютні операції на підприємствах, в установах

чи організаціях. Незрозумілим, на нашу думку, є «прив'язування» суб'єкта злочину до ознаки виконання діяльності на підприємствах, в установах чи організаціях, оскільки поза увагою залишаються приватні підприємці.

Кримінально-правову заборону незаконного вивезення капіталу за кордон містить не тільки законодавство країн СНД, а й законодавство країн, що істотно відрізняються від держав колишнього соціалістичного табору не тільки сферою права, а й державним устроєм.

Зокрема, законодавство Народної Республіки Болгарія також містить норми, які протидіють валютним злочинам. Так, у ст. 251 КК Республіки Болгарія передбачено відповідальність того, хто порушить положення закону, акта Ради Міністрів або оприлюдненого акта Народного банку Болгарії щодо режиму угод, ввезення та вивезення, інших операцій з валютними цінностями або обов'язків з їх декларування, якщо вартість предмета злочину матиме особливо великі розміри [10]. Відмінним від українського законодавства є те, що п. 2 вказаної статті містить положення про предмет злочину, який вилучається на користь держави, а в разі його відсутності або відчуження винному присуджується його вартість. До того ж, санкція статті, крім позбавлення волі до шести років, передбачає покарання у вигляді штрафу, який дорівнює подвійному розмірові вартості предмета злочину, тобто при призначенні покарання у виді штрафу судді не мають альтернативи, що визначена розміром такого штрафу, де, враховуючи всі обставини справи, могли б варіювати покарання, як це передбачає санкція ст. 207 КК України.

Порівнюючи ст. 207 КК України із відповідними нормами Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки (далі – КНР), можна визначити певні відмінності як у законодавчій техніці, так і в обсязі кримінально-правової заборони. Зокрема, ст. 190 КК КНР передбачає відповідальність державних компаній, підприємств чи інших державних організацій, які, порушуючи державне законодавство, самовільно зберігають валюту на рахунках за кордоном або здійснюють незаконний переказ валюти за кордон [11]. Згідно з викладеним

до осіб, які підлягають відповідальності, віднесено юридичних осіб (організацій), а також осіб, безпосередньо відповідальних за керівництво, та інших безпосередньо відповідальних осіб. Відповідальність юридичних осіб є неприйнятною для національного законодавства, оскільки згідно з останнім суб'єктом злочину може бути лише фізична особа.

Крім того, КК КНР, як і КК Республіки Узбекистан, містить главу під назвою «Інші положення», де міститься роз'яснення термінів до кодексу, що, як було вказано раніше, відсутнє в КК України.

Узагальнивши викладене, ми дійшли наступних **висновків**. Найбільш актуальні проблеми, що виникають під час кваліфікації ухилення від неповернення виручки в іноземній валюті, викликані недосконалістю конструкції даного складу злочину. Зокрема, бланкетний характер диспозиції ускладнює застосування ст. 207 КК України у практичній діяльності. У такому контексті більш досконалими є КК КНР та КК Республіки Узбекистан, які містять окремі глави, де законодавець дає правове визначення термінів, що значно полегшує застосування кримінального законодавства. Вважаємо, що для позначення предмета означеного злочину слід уживати термін «кошти в іноземній валюті», який є більш широким порівняно з терміном «виручка в іноземній валюті» [9, с. 120].

Також більш обґрунтованими є конструкції статей, диспозиції яких вказують на розмір коштів в іноземній валюті, за неповернення яких особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності (кримінальні кодекси Російської Федерації, Республіки Білорусь, Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан). Доцільним для вітчизняного законодавства буде й запозичення досвіду Республіки Болгарія щодо предмета злочину, який вилучається на користь держави, а в разі його відсутності або відчуження винному присуджується його вартість. Вважаємо обґрунтованою і санкцію за вказаний злочин у частині штрафу, який дорівнює подвійному розміру вартості предмета злочину.

Список використаної літератури

1. Філіпенко Т. В. Державні заходи повернення в Україну виручки в іноземній валюті. / Т. В. Філіпенко // Ефективність державного управління. – 2009. – Вип. 21. – С. 379–385.
2. Нацбанк оприлюднив дані про відтік капіталів з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/nacbank_oprijudniv_dani_pro_vidtik_kapitalu_z_ukraini.
3. Лопашенко Н. А. Проблемы бегства капитала из России и пути его возвращения / Н. А. Лопашенко. – М. : Интер-школа, 2003. – 168 с.

4. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukrf.narod.ru>.
5. Уголовный кодекс Азербайджанской республики / под науч. ред. И. М. Рагимова ; пер. с азерб. Б. Э. Аббасова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 325 с.
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 466 с.
7. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 410 с.
8. Уголовный кодекс Грузии / под науч. ред. З. К. Бигвава. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 409 с.
9. Дудоров О. О. Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті: соціальна обумовленість кримінально-правової норми, проблемні питання визначення предмета злочину / О. О. Дудоров // Вісник ЛАВС. – 2002. – № 3. – С. 112–123.
10. Уголовный кодекс Республики Болгария / под науч. ред. А. И. Лукашова ; пер. с болг. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 298 с.
11. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / под науч. ред. А. И. Коробеева ; пер с кит. Д. В. Вичикова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 303 с.

Надійшла до редколегії 24.10.2011

ПАЦЕЛЯ Г. А. УКЛОНЕНИЕ ОТ ВОЗВРАЩЕНИЯ ВЫРУЧКИ В ИНОСТРАННОЙ ВАЛЮТЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ АСПЕКТ

Рассмотрены проблемы вывоза национального капитала за границу, осуществлен анализ отечественного и зарубежного криминального законодательства относительно норм, призванных предотвращать преступный вывоз капитала за границу, в результате чего предложено усовершенствовать ст. 207 Уголовного кодекса Украины (уклонение от возвращения выручки в иностранной валюте).

PATSELIA G. EVASION FROM PROCEEDS RETURNING IN FOREIGN CURRENCY: INTERNATIONAL EXPERIENCE

The problems of the export of national capital abroad are reviewed, the analysis of national and foreign criminal law concerning the rules that aimed to prevent the criminal exportation of capital abroad is carried out, as a result it is proposed to improve the Article 207 of Criminal Code of Ukraine (evasion from proceeds returning in foreign currency).

УДК 343.13

С. В. СЛІНЬКО,

*доктор юридичних наук,
професор кафедри криміналістики та кримінального процесу
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ З НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Розглянуто загальні положення норм міжнародного права та Конституції України, їх співвідношення та механізму реалізації на досудових і судових стадіях кримінального процесу. Внесено пропозиції щодо змін діючого Кримінально-процесуального кодексу України та практики його застосування. Наведено теоретичні положення дії принципу верховенства права та законності у кримінальному процесі.

Побудова правової держави відбувається не тільки шляхом удосконалення соціальних цінностей, покликаних затвердити гуманістичні засади суспільства, але і шляхом створення нових механізмів щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина у кримінальному процесі.

Проблеми реформування кримінального процесу розкриті в наукових працях О. М. Бандурки, О. В. Бауліна, Ю. М. Грошевого, В. В. Назарова, Н. С. Карпова, Є. Д. Лук'яничкова, С. М. Стахівського, Л. Д. Удаलोвої тощо.

Програма реформування кримінальної науки, подальшого її розвитку, закріплення принципу верховенства права та законності у всіх сферах правоохоронної діяльності будується на теоретичних положеннях юридичної науки, практики застосування основних положень кримінального процесу в закріпленні, оцінюванні доказів під час проведення процесуальних і слідчих дій. Юридична наука порушує питання подальшого удосконалення чинного законодавства, формування нових положень та